

Kalinowska, Anna

„Cromwell and the interregnum. The essential readings”, ed. David Lawrence Smith, Oxford 2003 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 96/2, 377-378

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Cromwell and the Interregnum. The Essential Readings, ed. David Lawrence Smith, Blackwell Publishing, Oxford 2003, s. 226.

Pomysł, aby przedstawić w jednej publikacji kilka najważniejszych tekstów omawiających dane zagadnienie nie jest ani nowy, ani szczególnie oryginalny, nie ulega jednak wątpliwości, że w pewnych przypadkach może być w pełni uzasadniony i bardzo cenny. Z pewnością za ilustrację tej tezy może posłużyć przygotowany i wydany przez Antoniego Mączkę zbiór artykułów najwybitniejszych angielskich historyków, dotyczący dziejów Anglii XVI i XVII w., który przybliżył czytelnikom tę epokę, a przede wszystkim ukazał osiągnięcia brytyjskiej historiografii¹.

Podobny cel przyświecał wydawnictwu Blackwell przy tworzeniu jego najnowszej serii „The Essential Readings in History”. W przeciągu kilku ostatnich lat przygotowano dwanaście publikacji omawiających najróżniejsze epoki i zagadnienia, zarówno z zakresu historii wewnętrznej Wielkiej Brytanii, jak i historii powszechnej — od wypraw krzyżowych, poprzez angielską wojnę domową i rewolucję francuską, aż do zimnej wojny. Każda z nich zawiera kilka wybranych przez redaktora naukowych tekstów, które łączy nie tylko tematyka, ale także to, że każdy z nich stanowi ważny głos w debacie prowadzonej przez historyków na dany temat. Wszystkie publikowane teksty ukazały się już wcześniej drukiem (w czasopiśmie naukowych lub pracach zbiorowych). Wspólnym elementem dla opublikowanych tomów jest też ogólny wstęp, omawiający kryteria wyboru artykułów i ich tematykę, dający przegląd najnowszych badań nad danym zagadnieniem oraz krótkie wprowadzenia poprzedzające każdy tekst.

Najnowsza publikacja z tej serii, *Cromwell and the Interregnum*, która ukazała się latem 2003 r., została przygotowana przez Davida L. Smitha, autora kilku wcześniejszych prac z zakresu historii Anglii w XVII w., m.in. biografii Olivera Cromwella i *The Stuart Parliaments, 1603–1689* (London–New York 1999). Smith dobierając opublikowane w niej teksty starał się, jak deklaruje to we wstępie, przedstawić możliwie różnorodne podejście do tematu, prezentowane przez najwybitniejszych ekspertów. Cieszyć również może, że świadom był ryzyka łączącego się z koniecznością selekcji tekstów i podjęcia decyzji o publikacji tych a nie innych artykułów — sama idea serii, w której redaktorzy poszczególnych tomów odgrywają szczególnie ważną rolę poprzez samodzielne zaproponowanie czytelnikom swego rodzaju „kanonu” powoduje, że ich zadanie jest nie tylko niełatwe, ale również niewdzięczne. Mogą oni bowiem być narażeni na zarzut zbyt subiektywnego spojrzenia na dorobek innych historyków i na samo zagadnienie, a przez to pominięcie wielu wartościowych materiałów.

Można uznać, że w przypadku recenzowanego tomu redaktorowi udało się znaleźć dobre wyjście z kłopotliwej sytuacji. Wybrał on osiem opublikowanych w ciągu kilkunastu ostatnich lat artykułów (najstarsze pochodzą z drugiej połowy lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku), których autorami są wybitni specjaliści, m.in. John Merril, Peter Gault oraz Colin Davis, i które w zdecydowanej większości dotyczą okresu od procesu i egzekucji Karola I, czyli roku 1649, do śmierci Cromwella w 1658 r. Oprócz ram chronologicznych łączy je również to, że ich autorzy, koncentrując się na różnych aspektach historii Anglii w tym krótkim okresie, takich jak polityka, religia czy społeczeństwo, spoglądali na nie przez pryzmat osobowości i działań Olivera Cromwella. Dzięki temu zdołano doprowadzić do nie zawsze ostatnio spotykanej sytuacji, w której treść książki pozostaje w pełnej zgodności z jej tytułem — w jednym tomie udało się bowiem zebrać artykuły, których tematem jest nie tylko sam Cromwell lub wydarzenia okresu pomiędzy detronizacją Karola I a restauracją monarchii (z upodobaniem nazywanego w polskiej historiografii okresem rewolucji purytańskiej), ale i Cromwell, i okres *interregnum*.

Zamieszczone teksty można w zasadzie podzielić na dwie grupy — w pierwszej znalazły się artykuły, których podstawowym tematem jest związek pomiędzy przekonaniami religijnymi, osobowością Cromwella a istotnymi wydarzeniami tego okresu; pozostałe zajmują się zaś jego wpływem na funkcjonowanie poszczególnych instytucji państwa, na czele którego przyszło mu stanąć.

Niewątpliwie jednym z najciekawszych tekstów zaliczających się do pierwszej grupy jest artykuł rozpoczynający tom, autorstwa Johna Merilla i Philipa Bakera („Oliver Cromwell, the Regicide and the sons of Zeruiach”, s. 17–36), który cofa się do momentu bezpośrednio poprzedzającego proces i egzekucję Karola I. Dzięki

¹ *Geneza nowożytnej Anglii*, wstęp i oprac. A. Mączka, tłum. J. Kowalikowa, Warszawa 1968.

przeprowadzonej przez autorów bardzo dokładnej analizie korespondencji i mów Cromwella z lat 1647–1648 i zawartych w nich odwołań do Biblii zdołali oni przedstawić przekonujące argumenty za tezą, że choć Cromwell był zdecydowanym przeciwnikiem Karola I, to jednak nie popierał obalenia monarchii. Zdołali również wykazać, że Cromwell nie był zdecydowanie przeciwny procesowi i ewentualnej egzekucji króla, ale targaly nim poważne wątpliwości co do tego, w jaki sposób należałoby taki proces przeprowadzić. Również kolejny tekst, którego autorem jest Blair Worden („Oliver Cromwell and the Sin of Achan”, s. 39–59), dotyczy bezpośredniego wpływu, jaki na wydarzenia polityczne epoki miały przekonania religijne Cromwella. Stanowi on także niezwykle ciekawy głos w toczącej się od dawna dyskusji nad powodami odrzucenia przez lorda protektora ofiarowanej mu przez jego zwolenników korony. Zdaniem Wordena u podstaw takiej właśnie reakcji Cromwella legła obawa, że przyjęcie tytułu królewskiego oznaczałoby brak pokory z jego strony, który z kolei mógłby mieć przełożenie na dalsze losy Anglii. Kwestię religijności Cromwella najpełniej przedstawia ostatni tekst z tej grupy („Cromwell’s Religion”, s. 141–166). Jego autor Colin Davis nie stara się ukazać pełni jego przekonań religijnych, ale przede wszystkim sposób postrzegania różnych wyznań chrześcijańskich i idei wolności sumienia.

Teksty należące do drugiej grupy w większości prezentują zdecydowanie odmienną od dotychczasowej wizję relacji pomiędzy Cromwellem a Parlamentem, armią, jego radą, społecznościami lokalnymi, a także poszczególnymi częściami kierowanego przez niego państwa. W pierwszym z nich Austin Worden („The Cromwellian Protectorate: A Military Dictatorship?”, s. 63–89), polemizuje z opinią, że rządy Cromwella były formą dyktatury wojskowej i stwierdza, że elementy niezbędne, aby można było je za nią uznać, były zbyt słabe, a równocześnie przeceniane przez historyków. W artykule Petera Gaunta („The Single Person’s Confidants and Dependents? Oliver Cromwell and his Protectoral Councillors”, s. 93–119) otrzymujemy dogłębną analizę relacji pomiędzy Cromwellem a jego radą. Pozwala ona stwierdzić, że w przeciwieństwie do powszechnego przekonania, iż jej członkowie pozostawali jedynie niemymi świadkami poczynań lorda protektora, rola rady była bardzo istotna, a doradcy mieli zdecydowanie większy niż dotychczas przypuszczano wpływ na ostateczne decyzje Cromwella. Natomiast dzięki artykułom Anthony’ego Fletcher’a („Oliver Cromwell and the Localities: The Problem of Consent”, s. 123–137) i Davida L. Smitha („Oliver Cromwell, the First Protectorate Parliament and Religious Reform”, s. 169–181) możemy poznać bliżej relacje pomiędzy lordem protektorem i społecznościami lokalnymi oraz jego pierwszym parlamentem. W obu tych przypadkach zdaniem historyków Cromwell nie tylko napotkał na zdecydowany sprzeciw, ale także nie zdołał go przelamać i osiągnąć zamierzonych efektów. Tekst zamykający tom jest z kolei próbą przedstawienia sposobu, w jaki Cromwell postrzegał poszczególne części swojego państwa. Jego autor, David Stevenson („Cromwell, Scotland and Ireland”, s. 185–212) jest zwolennikiem tezy, że wszelkie posunięcia w stosunku zarówno do Irlandii, jak i Szkocji podporządkowane były zapewnieniu bezpieczeństwa Anglii, a w ich traktowaniu przez lorda protektora zauważyć można wyraźną różnicę.

Podsumowując, można uznać, że „Cromwell and the Interregnum” to publikacja, która z pewnością warta jest polecenia. Kończąc lekturę nie można co prawda pozbyć się wrażenia, że z pewnością znajdują się również osoby, które mogą poczuć się nią rozczarowane, głównie dlatego, że sięgając po nią spodziewały się pełnej analizy wszelkich aspektów funkcjonowania Anglii w latach pięćdziesiątych XVII w. Pamiętając jednak o specyfice serii wydawniczej, której jest ona częścią, należałoby polecić im jeden z licznych podręczników historii tego kraju. Z całą pewnością zarówno po tę, jak i po inne prace z serii „Blackwell Essential Readings in History” mogą, a nawet powinni, sięgnąć nauczyciele akademicy, ponieważ zamieszczone w niej teksty można wykorzystać w pracy dydaktycznej, a także wszyscy zainteresowani najnowszą literaturą historyczną. Dają one bowiem szansę na poznanie najciekawszych wydanych niedawno publikacji, które z różnych powodów mogły umknąć naszej uwadze, a które stanowią istotne głosy w historiografii ostatnich lat.

*Anna Kalinowska
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny*